

КНИГИТЕ И ЧЕТЕНЕТО

В СП. „БЪЛГАРСКИ КНИЖИЦИ“ (1858 – 1862)

Таня Тодорова

Университетска библиотека
при СУ „Св. Климент Охридски“

В средата на XIX век Цариград се налага като водещ център на българското възрожденско книгоиздаване, постепенно се създават и първите общонационални културни институции – Общината на българската книжнина, Българското читалище, Българското благотелно братство „Промишление“ и други.

Безспорна е важната социална роля на възрожденското ни книгопечатане – с появата на многоекземплярно възпроизвежданите печатни издания настъпва поврат в системата на социалното общуване. А. Гергова обобщава: „За епохата на Възраждането книгопечатането не е дейност с културно-съпроводително значение. То е основно, същностно нейно проявление – с него започват и завършват всички значителни социално прояви, с него се ангажират водещите социалния напредък личности“ [1].

Разпространението на българската книга сред българското население се осмисля като определящо за народностното духовно сплотяване и културно издигане, за което свидетелстват и редакторската политика и тематичната насоченост на сп. „Български книжици“, орган на Общината на българската книжнина [2]. В изданието широко присъства проблематика, свързана със **съдбата на българската книга и периодичен печат, с развитието на книгоиздаването, книгоразпространението и на библиотеките, с ролята на спомоществователството, както и с проб-**

леми на четенето. Редакторите и сътрудниците на списанието, видни възрожденски дейци, осъзнават важноста от проникването на печатното слово сред съотечествениците си, от изграждането на читателска култура, от формирането на книжовни общности. Д. Леков високо оценява приноса на изданието в тези културологични процеси: „Български книжици“ *отразява един нов етап в развитието на българската литература и култура, в стабилизирането на читателския вкус, в масовизирането на оригиналната и преводната книжнина, и макар да излиза само четири години и половина, благодарение на талантливите си редактори (Д. Мутев, И. Богоров, Г. Кръстевич, С. Филаретов) и сътрудници (П. Р. Славейков, Н. Бончев, В. Друмев, Е. Мутева и др.) списанието добива широка известност – издава се в 1000 екземпляра и има 774 спомоществователи* [3].

В редица редакторски статии, забележки и уводни думи в изданието се призовава към ангажираност с развитието на българската книжнина, към възпитаване на потребност от четене и на стремеж към образование и наука. Още в първата книжка, в увода „Слава и благодарение богу“ архимандрит Партений Зографски приветства създаването на списанието, с основно предназначение да бъде „*постоянний разливател светъ и познания въ нашето бедно и темно отечество*“ (I, 1, 1: 1). С просветителски дух

се обръщат към своите читатели и редакторите на изданието.

В сп. „Български книжици“ е публикуван един от първите материали във възрожденския ни периодичен печат, специално посветен на въпроси на четенето. Статията от анонимен автор „Читание и разсъждане“ насочва вниманието към важността от изграждане на читателски умения, на система за четене при усвояването на нови знания, на задълбочено възприемане и осмисляне на прочетеното, защото *„лесно нешто е да чите човекъ; обаче мъчно е да разсъжда“*.

Изданието се стреми да отразява всяка проява на българския книжовен живот – възникването на нови печатници и книжарници, създаването на библиотеки, излизането на нови периодични издания и книги на български език. Още в първия брой на „Книжевный дневникъ“ Д. Мутев с радост съобщава за откриването в Цариград на печатницата на Др. Цанков и Б. Мирков и информира за възобновяването на списанието на К. Фотинов под името „Листъ Любословный“. Редакторът заключава с оптимизъм, че при наличието на две повремени списания, един вестник („Цариградски вестник“) и две типографии *„нашата Книжина...скоро ще напредува“* (I, 1, 1: 10–11).

И. Богоров запознава своите читатели с откриването във В. Търново на *„новата книгопродавница“* на П. Кисимов, който със собствени средства е поръчал отпечатването в Цариград на три учебника в превод от френски език (I, 3, 19: 69). Г. Кръстевич информира за устройването на книжарницата на Хр. Г. Данов и Й. Тривчев в Пловдив [4], препоръчва полезни издания за българските училища, които се предлагат в нея и дава интересни подробности за организацията на тяхната книгоразпространителска дейност (създадена мрежа от *„продалища“* в училища в Македония и Бесарабия и в Българската църква в Цариград; установена комиссионна за продаването на книгоиздателската продукция и др.) (II, 2, 16: 318).

В някои броеве под своето редакторство И. Богоров обединява двата самостоятелни дневника в общ *„Търговский и книжевный дневникъ“*, за да подчертае важността от развитието на книжната търговия. Неговите аргументи са, че тя е *„едно от доказателствата за просветението на единъ народъ“* и съставлява важна част от икономиката на европей-

ските страни. Стремешът да се постигне желаното въздействие върху читателите изпъстрят стила на книжовника с умело подбрани сравнения *„продавать книгыты все едно както и сукното по нась“* и с многобройни примери за просперитета на европейските книготърговци, между които *„има чловеци да ся спечелили и печелять отъ печатаны книги по милионъ за малко время“*. С надежда за бъдещето Богоров заключава: *„Книжевната търговия начна да ся развива и по българскыты места, и сме уверени, че за малко время ще тръгне напредъ“* (I, 3, 19: 68-69).

В сп. „Български книжици“ редица автори обосновават неразривната връзка между просветното и културното издигане на българския народ и развитието на книгоиздаването и книгоразпространението, намерила обобщен изказ в заключението на анонимния автор на статията *„За Всеобща Българска Грамматика“*: *„гдето книжевната търговщина ест мрътва, тамъ нема и просветение“* (II, 3, 19: 102).

Г. Кръстевич на страниците на „Книжевный дневникъ“ разсъждава върху реалната картина на слабото търсене и покупка на книги от грамотните българи, което *„доказва тази печална истина че нашити соотечественници не са йоще...осетили ни сладостта ни ползата на книгочтението“* (II, 2, 17: 341). Редакторът представя дейността на калофереца Георги Дончев Гърдев*, който от десет години се занимава с *„книгопродавство“*, винаги на загуба, но воден от родолюбиви чувства и от разбирането за важността на това *„общеполезно занятие“*. Със собствени средства той издава в Букурещ *„Кратка Българска Грамматика“* от Т. Хрулев и *„Французско-български разговоръ“* от Ан. Гранитски. Г. Дончев призовава родолюбиви българи да закупят екземпляри от изданията за раздаване на бедните деца и по този начин успява да си възвърне дълговете по направените разходи. Чрез сп. „Български книжици“ книжарят обявява имената на отзовалите се съотечественици, а към изказаната благодарност се присъединява и редакторът на изданието (II, 1, 5: 95-96).

* В енциклопедията „Българската възрожденска интелигенция“ на стр. 217 е представен под името Дончев, Георги (Книгопродавеца, Качето). Роден в Калофер. Баща на Спиридон Гърдев.

В „Книжевний дневник“ Г. Кръстевич помества информация от атинския в. „Север“ за посещението на руския княз Константин в Университетската библиотека в Атина. В нейния над 100 000 т. фонд се намирали твърде малко руски книги, в резултат на което от Санкт-Петербург изпращат богато дарение от издания на руски език. *„А мы сиромаси Българе...отъ книги смы съвсемъ лишены, и немамы за прочитание, освень малкото оныя кои-то ревностень некой бы възмогъ ...да напечати. А... секи знае колко затруднения посреща оный, който бы напечатавъ книги въ продаванieto имъ“* (II, 2, 16: 317-318) – с болка обобщава книжовникът.

В сп. „Български книжици“ Д. Мутев, И. Богоров, Г. Кръстевич и авторът на статията „За Всеобща Българска Грамматика“ публикуват зрели разсъждения за **важността на книгоразпространението, дават ценни сведения за първите стъпки на книжарството в българските земи и допълват ярки щрихи към портрета на българския възрожденски книгопродавец.** Информацията на страниците на сп. „Български книжици“ за дейността на Хр. Г. Данов и Й. Трувчев, на П. Кисимов (чийто опит за откриване на печатница и книгопродавница в периода 1858–1861 г. е прекъснат, тъй като той е заподозрян в подготовката на въстание и емигрира) [5] и на Георги Д. Гърдев (типичен представител на пътуващите книгопродавци) – обогатява и потвърждава основни черти в социалнопсихологическата характеристика на тези „черноработници за духовната пробуда на народа“, по определението на П. Парижков [6].

В епохата на Българското възраждане – при липсата на държавно обединение на българите и на обществени институции, които да организират и материално да обезпечават развитието на периодичния печат – се разгръща спомоществователството. То е разпространена форма на материална подкрепа за българската просвета и книгоиздаване. Дарителските жестове на спомоществователите получават заслужена похвала и се популяризират от редакторите на изданието. Г. Кръстевич приветства появата на новия в. „България“ под редакторството на Др. Цанков, станала възможна благодарение на спомоществователството на родолюбиви българи – доказателство, че неговите съотечественици вече осмислят, че „нема

днешь по-добро и по-нужно нещо за техъ отъ книжевно-то вообще чтение“ (II, 1, 7: 134). Той дава за пример и Ненчо Ст. Златаров от Панагюрище, който дарява 10 турски лири за Панагюрското училище (II, 1, 5: 96).

Редакторите на сп. „Български книжици“ са съпричастни и към първите стъпки на библиотечното дело – към устройването на библиотечни сбирки.

Д. Мутев е сред първите отзовали се на призива на основата на дарителството или на разменни начала да се създаде библиотека на Българската книжнина. За нейния фонд книжовникът дарява деветдесет и два тома книги на различни езици. С основен подтик тези стойностни издания да достигнат до българския читател, той пише рецензии, които се доближават до съвременната препоръчителна анотация и ги публикува в създадения от него отдел „Книжевний дневник“ [7].

Настоятелите на сп. „Български книжици“ в свое известие публикуват данни за „Библиотеката на Българската книжнина“, чийто фонд се комплектува чрез дарения и книгообмен. Дарителите, поставили основата на тази сбирка, са: Д. Мутев (92 т.), Вук Караджич (10 т.) и Й. Груев, дарил 2 екземпляра от „Всеобща история“. Три периодични издания се получават въз основа на книгообмен срещу „Български книжици“ – „Гласник“, „Загребачкий Листъ“ и „Невень“ (I, 3, 24: 7).

В списанието се отпечатват обръщения за предоставяне на книги и учебни пособия за обогатяване на училищните библиотеки като например писмото на двама учители от Карнобат с молба да главния редактор да се изпратят книжки, защото е *„бедно новостъставеното наше читалище“* (IV, 34: 682). За развитието на библиотеката на Габровското класно училище огромна заслуга има Т. Бурмов, който пренася от Одеса през 1858 г. личната библиотека на Васил Априлов (378 книги и 1064 т. периодични издания) и я завещава за нейния фонд [8].

В анонимната статия „Мисли върхъ нашето състояние“ като категорично условие за просперитета на учебното дело се поставя изискването във всяко училище *„да ся състави библиотека“* (III, 3, 22: 263). В публикуваната „Програма и правилник на българското средоточно училище в Болград“ член 7 се отнася за „Библиотеката“. Впечатлява зрелостта на представените виждания за устройство и организация на

училищна библиотека. Политиката на комплектуване е съобразена с нуждите на учителите и учениците и въз основа на „Листатъ на книгите“, изготвян според учебните планове и официално одобряван от професорите, попечителския комитет и от министерството. Този документ с явно регламентиращи функции се родее с разработваните профили на комплектуване в съвременните библиотеки. „Книгоназирател“, избиран сред преподавателите за една година, е отговорен за „управлението на Книгохранителницата“. Той работи без допълнително възнаграждение и се отчита в края на годината. Предаването на библиотеката се извършва въз основа на три „кондики“: „една за книгите дето съставляват Книгохранителницата, друга една за присланните книги за продаване, и една трета за да се записватъ въ нея продадените книги“. Книгоназирателят е материално отговорно лице, а издаването напомня инвентаризационен процес, тъй като „отвещава за тцетити ...отъ злото му управление“ (I, 2, 13: 186-187). Този материал в сп. „Български книжици“, публикуван в момент, когато в редица български селища се устройват библиотечни сбирки и се създават първите читалища [9], се явява изключително полезен и навременен, даващ една стройна концепция за организиране и управление на библиотека.

В изданието се установява преобладаваща употреба на думата „библиотека“, което дава основание да се направи изводът, че това възрожденско списание още през 60-те години на XIX век способства да се утвърди в лексикалната система на българския език навлязлата от общокултурната международна лексика дума „библиотека“, произхождаща от класическите старогръцки и латински I пред използваните като дублети „публичны книгохранилища“ (Г. Кръстевич (II, 3, 24: 459), но и „библиотика“ (II, 2, 16: 317-318), „книгохранителница“ (I, 2, 13: 186-187) и „читалище“ (IV, 34: 682).

Чрез тематичното си разнообразие и създаването на отдела „Съвременна летопис“ и на неговите дневници сп. „Български книжици“ възпитава в просветителски дух патриархалните българи, пробужда потребност от общуване с книгата и интерес към практическите знания, допринася за по-ясното разграничаване на научните области и за преодоляване

на научно-терминологичната безпомощност и поставя високи съдържателни критерии пред следващите български периодични издания. Неговите редактори и сътрудници се нареждат сред изтъкнатите радатели за книжовна пробуда на българския народ. Тяхното дело и днес вълнува и противостои на настъплението на „безкнижната цивилизация“. А призивът на видния възрожденски деец Г. Кръстевич: „...о мили наши соотечественици, учетесья, учетесья! Купувайте си и четете книги колко можите...кратки и пространни, чужды и народны...“ (II, 2, 17: 342) – въздейства с актуалността си и в съвременността.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гергова, Ани. Книгознание. – София, УИ „Св. Кл. Охридски“, 1995, с. 158.
 2. Тодорова, Таня. Български следовници на Гутенберг: (Възрожденското списание „Български книжици“ – част от историята на българското книгопечатане). // *Наука*, 2000, № 5, 20–23.
 3. Леков, Дочо. Литература – общество – култура : Литературно-социологически проблеми на Българското възрождане. – София, Народна просвета, 1982, с. 196–197.
 4. Тодорова, Таня. Христо Г. Данов – живот в служба на книгата. // *Наука*, 2001, № 6, с. 70-73.
 5. Българската възрожденска интелигенция. Състав. Н. Генчев и др. София, Д-р Петър Берон, 1988, с. 334.
 6. Парижков, Петър. „Черноработници“ за духовната пробуда на народа: Щрихи към социалнопсихологическия портрет на българския книжар от епохата на Възраждането. // *Трудове на Колежа по библиотекознание и информационни технологии*, Т. 2, 2003, с. 213–222.
 7. Правдомирова, Донка. Българската библиография до Освобождението. – София, Карина М, с. 72–78.
 8. Младенова, Мария. История на библиотеките в България от Средновековието до средата на 40-те години на XX век. Сборник статии. С., УИ Св. Климент Охридски, с. 301.
 9. Семов, Минчо и др. Пламъци от пепелта: Встъпителен анализ към първата част на изследването „Българските градове през Възраждането“. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2004, с. 405.
- [Част 2]. Янкова, Иванка. Огнища за духовна пробуда, с. 301–388.
Дончев, Георги (Книгопродавеца, Качето). Роден в Калофер. Баща на Спиридон Гърдев.

